

ВИЧ/СПИД; знання, котрими должен обладать работник социальной сферы в работе с людьми, которые живут с ВИЧ/СПИД.

Ключевые слова: работники социальной сферы, ВИЧ/СПИД, ВИЧ/СПИД клиенты, семьи, которые воспитывают ВИЧ-инфицированных детей.

MYROSHNICHENKO NATALIA, *Preparation of social teachers to work with people who are living with HIV/AIDS.*

The article discloses the problems connected with the professional training of qualified social workers to work with HIV/AIDS clients, which involves a thorough theoretical and practical training, the introduction of new technologies of educational process organization. The author reveals the legal framework of the state policy in the field of security and realization of rights of people living with HIV. Analysis of the problem of training social workers to work with people who are living with HIV/AIDS, allowed us to identify the contradictions revealed in the article. Overcoming these conflicts requires us to provide pedagogical conditions for formation of readiness of social workers to work with people who are living with HIV/AIDS. So based on the above pedagogical conditions, the author reveals what is required in the preparation of social workers to work with clients with HIV specialists in their work should be guided by the principles and to possess certain knowledge and skills. The author reveals the principles that should guide the professional in working with people living with HIV/AIDS. The author reveals the knowledge that should be possessed by a social worker in work with people living with HIV/AIDS are.

Keywords: social workers, HIV/AIDS, HIV/AIDS clients, families who are raising HIV-infected children.

УДК 378.016:37.013.42

Неїжпана Л. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність проблеми професійногостановлення майбутнього фахівця як тривалого процесу розвитку особистості від початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній діяльності. Обґрунтовано, що процес професійного становлення особистості є багатоплановим, динамічним і містить декілька стадій. Визначено різні класифікації стадій професійного становлення майбутнього фахівця та доведено, що перехід від однієї стадії до іншої ініціюється змінами соціальної ситуації, перебудовою провідної діяльності, що призводить до професійного розвитку особистості, формуванню професійно обумовлених психологічних новоутворень та є основною детермінантою професійного самовизначення майбутнього фахівця.

Охарактеризовано комплекс навчальних і соціально-виховних завдань, які дозволяють забезпечити досягнення мети професійного становлення майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: професійна становлення особистості, стадії професійного становлення особистості, професійне становлення майбутнього фахівця.

Актуальність проблеми професійного становлення особистості обумовлює необхідне надання допомоги особистості у віднаходженні таких шляхів набуття професії, які б забезпечили б задоволення від професійної діяльності, сприяли б всебічному розвитку та самореалізації у професії. Розв'язання цих завдань значною мірою залежить від рівня педагогічного забезпечення сучасної професійної освіти.

Аналіз наукових праць засвідчив, що є чимало досліджень, присвячених різноманітним аспектам професійної діяльності і професіоналізації особистості (Л. Захарова, Е. Зеєр, Є. Климов, Т. Кудрявцев, С. Максименко, С. Марков, А.Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, М. Пряжніков, В. Рибалка, Д. Сьюпер, Т.Титаренко та ін.) і професійного становлення майбутнього фахівця (Г.Абрамова, І. Андрійчук, М. Бадалова, О. Бондаренко, Л. Долинська, І. Зязюн, Т. Ільїна, Н. Коломінський, І. Мартинюк, В. Панок, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелева, Н. Шевченко та ін.). Водночас цілий ряд аспектів даної проблеми залишається мало вивченим. Зокрема, особливої уваги потребує визначення стадій професійного становлення майбутнього фахівця.

Таким чином, *метою* нашої статті є виявлення стадій професійного становлення майбутнього фахівця.

Оскільки у психолого-педагогічній літературі широко використовується термін «професійне становлення» особистості, а сучасні дослідники розглядають його із різних позицій та підходів, доречно детальніше зупинитися на окремих із них. Наприклад, Т. Кудрявцев розглядає «професійне становлення як тривалий процес розвитку особистості із початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній діяльності. Центральною ланкою цього процесу виступає професійне самовизначення» [4, с. 53]. Вчений також вважає, що професійне становлення не є короткочасним актом, що охоплює лише період навчання у ВНЗ. Воно є тривалим, динамічним, багаторівневим процесом, що складається із чотирьох основних стадій (виникнення професійних намірів; безпосереднє професійне навчання; процес активного входження в професію; повна реалізація особистості в професії). Перехід до кожної наступної стадії закладається в ході попередньої і супроводжується виникненням у суб'єкта ряду суперечностей і криз.

Можна припустити, що процес особистісного та професійного становлення майбутнього професіонала та його готовність до майбутньої професійної діяльності суттєво пов'язані між собою. Адже в професійній діяльності реалізуються творчі, особистісні цінності, але за умови, що вони були попередньо сформовані у процесі особистісного становлення та формування готовності до певної діяльності.

К. Абдулханова-Славська професійне становлення розглядає «у нерозривному зв'язку з вибором життєвого шляху. Зв'язок особистості з професією – є перспектива та ретроспектива особистості. Від характеру цього зв'язку залежить вибір професії» [1, с. 30].

На думку Е. Зеєра, професійне становлення як «формування» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, припускає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціальної взаємодії особистості, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності [2]. Такий підхід до розуміння процесу соціалізації дозволяє говорити про те, що особистість у цьому процесі повинна змінитися так, щоб відповідати вимогам професійної діяльності.

На думку В. Орлова, «професійне становлення визначається як:

- процес перетворення сформованих професійних якостей;
- етап розвитку професійної культури, на якому професійні якості вже сформувалися, але професійна діяльність не набула остаточної форми;
- форма відображення у свідомості індивіда власного об'єктивно-реального розвитку особистісних професійних якостей;
- рух до розв'язання суперечності між наявними рефлексивними уявленнями, способами мислення, знаннями, уміннями та навичками професійної діяльності і відсутністю досвіду їх реалізації на практиці, між минулим досвідом особистісного розвитку та майбутнім розвитком професійної майстерності, культури праці, між двома етапами усвідомлення власного Я: «Я-студент, що опановує професію і Я-фахівець» [6, с. 58].

Низка вітчизняних дослідників (Б. Ананьєв, Є. Клімов, С. Кондратьєва, Т. Кудрявцев, Б. Федоришин, І. Зубкова та ін.) вважають процес професійного становлення довготривалим, багатоплановим, динамічним і виокремлюють етапи професійного становлення особистості. Так, Т. Кудрявцев виділяє наступні стадії професійного становлення особистості:

1. Виникнення і формування професійних намірів під впливом загального розвитку, попереднього орієнтування та залучення до різних сфер праці в загальноосвітній школі.

2. Властиве професійне навчання, тобто цілеспрямована підготовка до професійної діяльності.

3. Процес входження в професію, що характеризується активним її оволодінням і знаходженням свого місця в колективі.

4. Повна або часткова реалізація особистості в професійній праці [4].

А.Маркова в якості критеріїв виділення етапів становлення професіонала обрала рівні професіоналізму, тому виокремлює такі стадії:

- 1) допрофесіоналізм включає етап первинного знайомства із професією;
- 2) професіоналізм складається із трьох етапів: адаптація до професії, самоактуалізації в ній і вільне володіння професією у вигляді майстерності;
- 3) суперпрофесіоналізм також складається із трьох етапів: вільного володіння професією у формі творчості, оволодіння низкою суміжних професій, творче проектування себе як особистості;
- 4) непрофесіоналізм - виконання праці по професійно переключених

нормах на тлі деформації особистості;

5) післяпрофесіоналізм - завершення професійної діяльності [5].

Загалом процес професіоналізації триває в досить зрілої людини все життя: людина шукає відповіді на питання - хто я є, навіщо живу, чого можу домогтися, чим я можу допомогти своїм близьким, своїй країні, у чому моє індивідуальне призначення [4].

Найбільш поширеною є концепція професіоналізації Є. Клімова, який виділяє сім складових її етапів, що характеризують особливості розвитку особистості фахівця, починаючи з етапу вибору професії (фаза оптанта, оптації) і до етапу наставництва (фаза наставника) – коли особистість стає авторитетним майстром своєї справи, має однодумців, послідовників, учнів. Отже, згідно з Є. Клімовим, особистість в процесі свого професійного розвитку та становлення проходить такі стадії:

1) оптанта (фаза оптанта, оптації) – етап вибору професії;

2) адепт (фаза адепта) – на цьому етапі людина уже стала на шлях прихильності до професії, вона освоює її (навчання в спеціалізованому навчальному закладі: вузі, училищі і т.д.);

3) адаптанта (фаза адаптації, “звикання” молодого фахівця до роботи);

4) інтернал (фаза інтернала) – на цьому етапі особистість є вже досвідченим працівником, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями;

5) майстер (фаза майстерності) – працівник відрізняється якимись спеціальними якостями, уміннями, він знайшов свій індивідуальний, неповторний стиль діяльності, його результати стабільно гарні, він має підстави вважати себе незамінним працівником;

6) авторитет (фаза авторитету) – на цьому етапі фахівець – майстер своєї справи, широко відомий у своєму колі чи за його межами, професійно-виробничі завдання він вирішує успішно за рахунок великого досвіду, умілості, уміння організувати свою роботу, оточити себе помічниками;

7) наставник (фаза наставництва) - фахівець є авторитетним майстром, він передає досвід молодим, стежить за їх ростом; його життя наповнене осмисленою професійною перспективою [3].

Стадії професійного розвитку, за Д. Сьюпером, співвідносяться із етапами життєвого шляху людини. Пропонуючи поняття професійної зрілості, автор наголошує на відповідності поведінки завданням професійного розвитку, характерним для даного віку [6]:

1) стадія росту (від народження до 14 років) являє собою вибір юнаком своєї майбутньої професії;

2) стадія розвідки (від 15 до 24 років);

3) пробна стадія (25-30 років);

4) стадія стабілізації (30-44 роки);

5) стадія збереження (45-64 роки);

6) стадія відходу (після 65 років).

Через якийсь час, переосмисливши свою концепцію стадій професійного життя, Д.Сьюпер доповнив її концепцією про чотири типи кар'єри, за

допомогою яких він намагався врахувати індивідуальні розбіжності в проходженні стадій професійного життя. Відповідно до теорії Я-Концепції Д.Сьюпера, люди прагнуть вибрати професію, яка відповідає сформованим у них уявленням про себе. Стверджуючи себе в професії, яка відповідає їхній Я-Концепції, вони домагаються самоактуалізації, роблять те, що їм здається, може принести найбільше задоволення та максимально сприяти особистісному зростанню [6].

Аналіз наведених вище підходів до стадій професійного становлення особистості дає змогу зробити такі узагальнення. По-перше, процес професійного становлення особистості є індивідуально своєрідним, неповторним, але у ньому можливе виділення якісних особливостей та закономірностей, що відображаються у певних стадіальних характеристиках. Всі етапи професіоналізації особистості в межах однієї професії є універсальними, тобто кожна людина поступово проходить кожен з них. По-друге, всі етапи професійного становлення є безумовно важливими для особистісного та професійного розвитку спеціаліста, взаємообумовлюють та взаємовизначають успішність професіоналізації людини. По-третє, перехід від однієї стадії до іншої ініціюється змінами соціальної ситуації, перебудовою провідної діяльності, що призводить до професійного розвитку особистості, формуванню професійно обумовлених психологічних новоутворень. По-четверте, динаміка професійного становлення фахівця підвладна певним закономірностям: перші стадії включають знайомство з професією, адаптацію до професійної діяльності; наступні – розвиток професійної компетентності, професійної зрілості через виникнення індивідуального стилю професійної діяльності; останні – професійну стагнацію, зменшення професійної активності та завершення професійної діяльності.

Таким чином, професійне становлення майбутнього фахівця впродовж навчання у вищому навчальному закладі передбачає формування у студентів:

- здатності займати активну позицію з розвитку саморегуляції особистості щодо забезпечення максимального особистісного розвитку з мінімальними затратами;
- позитивного ставлення до навчальної діяльності та ініціювання пізнавальної активності;
- здатності планувати і прогнозувати своє професійне становлення;
- усвідомлення своїх потенційних можливостей та готовності розвивати професійно важливі якості, які мають недостатній рівень сформованості;
- здатності мобілізувати весь свій особистісний потенціал заради досягнення цілей розвитку себе як професіонала.

Здійснивши дослідження системи підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі, ми можемо визначити комплекс навчальних і соціально-виховних завдань, які дозволяють забезпечити досягнення мети професійного становлення майбутніх соціальних педагогів: створення сприятливих умов задля забезпечення професійного становлення майбутніх соціальних педагогів, визначення шляхів самореалізації особистості в умовах ринкових відносин; допомога особистості студента у вирішенні

актуальних питань професійного самовизначення і соціалізації; прогнозування професійної успішності майбутньої трудової діяльності; сприяння безперервному росту професійно-важливих характеристик особистості як найважливішої умови її задоволеністю працею і власним соціальним статусом, реалізації індивідуального потенціалу, самоствердження і самовдосконалення в умовах професійного навчання.

Оптимізація процесу особистісно-професійного розвитку також повинна включати необхідність формування професійних установок, умінь та навиків. Серед детермінант успішного професійного становлення майбутніх соціальних педагогів у період навчання у вищому навчальному закладі також можна виокремити морально-етичне вдосконалення їхньої особистості, сприяння самореалізації та вирішенні особистих психологічних проблем, активізацію професійної мотивації, єдність змісту, форм, методів навчання, суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачами та студентами.

Розглядаючи підготовку майбутніх соціальних педагогів як період професійного становлення, можна припустити, що цей процес розвитку професійно значущих якостей та здібностей, професійних знань і вмінь, супроводжується активним якісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності - творчої самореалізації в професії.

Відтак, професійне становлення, крім необхідності відповідати вимогам конкретної професійної діяльності, повинне розглядатись у контексті вирішення професійно важливих завдань, що поступово ускладнюються та сприяють оволодінню фахівцем необхідним комплексом професійно значимих ділових, особистісних, комунікативних, моральних якостей тощо.

Отже, професійне становлення майбутніх фахівців є складним процесом, який повинен забезпечувати задоволення від вибраної професійної діяльності, сприяти всебічному розвитку та самореалізації у професії. Професіонал повинен володіти високим рівнем професійно значущих якостей та системою знань і вмінь, які дозволять розв'язувати типові професійні задачі, а також проблеми, які виникають в його діяльності.

Використана література:

1. Абульханова-Славська К.А. Личностная регуляция времени // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – С. 28-35.
2. Зеер, Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психологический журнал. – 1997. – № 6. – С. 35-44.
3. Климов Е.А. Педагогический труд: психологические составляющие: [учеб пособие для студентов, магистрантов и аспирантов классических и педагогических вузов России] / Моск.гос.ун-т им.М.В.Ломоносова. – М.: Изд.центр «Академия», 2004. – 239 с.

4. Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т.В. Кудрявцев, В.Ю. Шегурова // Вопросы психологии. – 1983. – №2. – С.51-59.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма – М.: Знание, 1996. – 230 с.
6. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія – К. : Наукова думка, 2003. – 262 с.

НЕИЖПАПА ЛЮДМИЛА СТАНИСЛАВОВНА, Теоретические подходы определение стадий профессионального становления будущего специалиста.

В статье на основе анализа психолого-педагогической литературы раскрыта сущность проблемы профессионального становления будущего специалиста как длительный процесс развития личности от начала формирования профессиональных намерений до полной реализации себя в профессиональной деятельности. Обосновано, что процесс профессионального становления личности является многоплановым, динамичным и содержит несколько стадий. Определены различные классификации стадий профессионального становления будущего специалиста и доказано, что переход от одной стадии к другой инициируется изменениями социальной ситуации, сменой ведущей деятельности, что приводит к профессиональному развитию личности, формированию профессионально обусловленных психологических образований и является основной детерминантой профессионального самоопределения будущего специалиста. Охарактеризовано комплекс учебных и социально-воспитательных заданий, которые позволяют обеспечить достижение цели профессионального становления будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: профессиональное становление личности, стадии профессионального становления личности, профессиональное становление будущего специалиста.

NEIZHPAPA LIUDMILA, Theoretical approaches to defining stages of professional formation of future specialists.

In the article on the basis of analysis of psychological and pedagogical literature reveals the essence of the problem of professional formation of the future specialist as a long process of personal development from the beginning of the formation of professional intentions to full self-realization in professional activity. It is proved that the process of professional formation of personality is multifaceted, dynamic and contains several stages. Defined various classifications of the stages of professional formation of the future specialist and proved that the transition from one stage to another is triggered by changes the social situation, the restructuring of a leading activity that leads to professional development of personality, formation of occupationally related psychological neoplasms and is the main determinant of professional identity of future specialist. Characterized by the complex educational and socio-educational tasks, which allow you to achieve the goal of professional formation of future social workers. Keywords: professional formation of the personality, stage of professional formation of personality, professional formation